

ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
STUDIA PSYCHOLOGICZNE 1981 z. 2

HENRYK KAJA
WSP Bydgoszcz

ORIENTACJA ŚWIATOPOGŁĄDOWA PORADNICTWA ŻYCIA

1. Uwagi wstępne

Koncepcja poradnictwa życia, którą się zajmuję została w podstawowych zarysach sformułowana w 1978 r. Razem ze współpracownikami przedstawiłem preliminaria tej koncepcji¹, prowadząc dalej w zespołach szeroki program badań empirycznych i teoretycznych. W miarę upływu czasu, wraz z analizą zebranego materiału i próbą jego syntezy pojawiały się pewne uogólnienia, które bliżej i głębiej oddają istotę omawianej koncepcji.

Jedną z tezy mówi o tym, że poradnictwo życia w wersji jaką mu nadajemy - charakteryzuje się o r i e n t a c j ą ś w i a t o p o g l ą d o w ą. Przez stwierdzenie to rozumiem fakt, że problemy będące przedmiotem tego poradnictwa dadzą się ostatecznie odnieść do ś w i a t o p o g l ą d u, a porady udzielane w obrębie jego modelu stają się poradami w zakresie ś w i a t o p o g l ą d u. Celem artykułu jest szerzej potraktowana dyskusja tej tezy oraz jej argumentacja.

Dla przejrzystości wykładu należy skrótowo omówić istotne elementy proponowanego modelu poradnictwa. /Posunięcie to podyktowane jest dodatkowo faktem zupełnego wyczerpania nakładu zeszytu 1 "Studiów Psychologicznych", w którym zawarto podstawową charakterystykę poradnictwa życia/.

Punkt drugi omawia złożoną relację życia i światopoglądu. W kolejnym punkcie przytacza się argumenty na rzecz tezy, która jest przedmiotem artykułu. Artykuł kończą uwagi będące próbą podsumowania. Genezę koncepcji można odnieść do dwóch schematów myślowych: indukcyjnego i dedukcyjnego. Pierwszy wiąże się z analizą funkcjonowania dotychczasowych rodzajów i form poradnictwa wychowawczo-zawodowego w świetle potrzeb i na tle jego trendów rozwojowych w świecie współczesnym². W efekcie przeprowadzonych ba-

dań ujawniono następujące podstawowe cechy istniejących rodzajów poradnictwa wychowawczo-zawodowego: 1/ brak zintegrowanych podstaw teoretycznych, 2/ partykularyzm w ujęciu problemów, 3/ nastawienie praktyczno-instrumentalne analogicznie do modelu medycznego /stary/, w którym leczy się chorobę, a nie człowieka, 4/ istotne braki w poradnictwie kierunkowym³, tendencją do uznawania poradnictwa raczej jako działalności, a nie interdyscyplinarnej nauki praktycznej.

Schemat drugi dedukcyjny, uwzględniał wyniki badań teoretyczno-empirycznych nad konstruktem pojęciowym jakim jest życie. Za W. Szewczukiem⁴ uznano, że życie stanowi podstawowy proces regulacyjny determinowany celami życiowymi, których standardem jest światopogląd /pogląd na świat/ - struktura /zdaniem Szewczuka/ złożona z uogólnionej wiedzy o rzeczywistości i wyniku z niej systemu wartości.

Przyjęto założenie, że każdy problem rozpatrywany w układzie jakiegokolwiek poradnictwa odnosi się do procesu życia, gdyż zawsze w jakiś sposób wiąże się z celami życiowymi jednostki /odniesionymi do jej światopoglądu/.

W kolejności należało wyjaśnić pojęcie życia. Wstępnie podjęto eksplikację przedstawioną również przez W. Szewczuka, zgodnie z którą istota życia wyraża się w czterech problemach człowieka, które dotyczą: celów jego działania, sposobów ich realizacji, ustosunkowania do siebie i ustosunkowania do innych ludzi⁵. Akceptując psychologiczną definicję życia, określono cztery podstawowe zadania tego poradnictwa i przyporządkowano je wyróżnionym problemom.

W zarysie koncepcji uznano, że proponowane poradnictwo winno mieć jasno określone założenia z zakresu: antropologii filozoficznej, teorii wychowania /uważam, że poradnictwo nie jest procesem wspomagającym wychowanie, lecz specyficznym procesem wychowawczym/, innych teorii pedagogicznych, psychologii /głównie z zakresu teorii osobowości/, socjologii i nauk badających rozwój, uwarunkowania i następstwa współczesnej cywilizacji /np. eutyfreniki/, metodologii ogólnej i szczegółowej oraz ogólnej teorii psychoterapii⁶.

Syntezy tych wszystkich założeń nie można utożsamiać z jakimś etapem prac nad poradnictwem. Wobec stale postępujących zmian w teoriach, które są punktami odniesienia założeń, można tu jedynie mówić o permanentnym procesie integrowania podstaw teoretycznych poradnictwa. W tym rozumieniu podstawy teoretyczne naszego poradnictwa należy uznać za "otwarte", co nie znaczy, że nie mają one wyraźnie zaznaczonej orientacji.

2. Życie i światopogląd

W przyjętej wstępnie eksplikacji pojęcia życia dokonanej przez W. Szewczuka pojęcie życia pełni zasadniczą rolę, a jest to dla reformowanej koncepcji sprawą nader istotną. Ponadto definicja życia podana przez W. Szewczuka jest prosta /prostotą rozumieniem tutaj jako walor naukowy/, a jego teoria osobowości jest adekwatna do przyjętych założeń teorii wychowania - jej implikacje marksistowskie potraktowane zostały przez autora priorytetowo. Dodatkowym walorem teorii osobowości W. Szewczuka jest możliwość uwzględnienia elementów z innych teorii. Dotyczy to także samej koncepcji pojęcia życia, którą obecnie poddam próbie interpretacji znaczeniowej.

Wyjdźmy od przyjęcia założenia, że świat implikuje człowieka, a człowiek implikuje świat /np. May⁷, Nuttin⁸/. Ta obustronna relacja określa życie człowieka, a więc podmiotu dysponującego świadomością. Dla obserwatora i badacza tej relacji wynika stąd założenie o konieczności uwzględniania podmiotowego punktu odniesienia⁹. Dołączając znaną koncepcję pojęcia sytuacji przedstawioną przez T. Tomaszewskiego możemy przyjąć, że życie ludzkie stanowi strukturę doświadczeń sytuacyjnych. Termin "struktura" rozumiem w znaczeniu zapoczątkowanym przez L. von Bertalanff'ego¹⁰, które stało się czynem tzw. ruchu systemowego /Society for General Systems Research/. W naszym przypadku sprowadza się one do tego, że sytuacyjne doświadczenia nie mogą być wyjaśniane addytywnie, poprzez analizę oddzielnych sytuacji, lecz poprzez ukazywanie relacji między nimi, ich całością i otoczenie. Struktura ta stanowi układ z "pamięcią", co nie oznacza, że podmiot musi uświadamiać sobie "zapisy" poszczególnych doświadczeń.

Tak rozumiane życie badać można przyjmując różne punkty widzenia z wyróżnieniem pewnych elementów omawianej relacji. Rzecz dotyczy sporów rozważanych już dawniej. W innym kontekście problem ten interesujące przedstawił T. Tomaszewski¹¹. Autor rozpatruje trzy podstawowe warianty /rozumienia pojęcia życia/. Wariant pierwszy opiera się na założeniu, że w życiu - w ó r o s e j relacji: "człowiek - świat", elementem istotnym jest model świata, a wariant drugi odwraca akcentację, czyniąc z podmiotu punkt odniesienia. Często spór rozstrzygane przyjmując drugi schemat: decydowało dobro człowieka, jego los. Na pytanie, co należy modelować - świat, czy człowieka, odpowiadane różnie, ale ze względu na człowieka. Sądzę więc, że zasadniczo rozbieżność tych wariantów nie jest tak znaczna jak to strony ją przedstawiały. I w końcu - w różnych okresach dziejów - pojawiał się wariant trzeci¹². Obydwa rozważane elementy są tu równorzędne /w sensie potrzeby ich modelowania/, lecz rozpatrywane winny być z uwagi na pewne kryterium zewnętrzne. Stanowi je "j a k o ś ć l u d s k i e g o ż y c i a". T. Tomaszewski słusznie przyjmuje, że jest ona wypadkową "z a r ó w n o j a k o ś c i ś w i a t a j a k i j a k o ś c i c z ł o w i e k a"¹³.

Myślę, że obydwie aspekty mieszczą się w zbiorze celów wychowania, jako że nie zamykają się one w doprowadzeniu do pożądanego stanów osobowości, ale i zmiierzają do osiągnięcia pożądanego stanów w świecie. Zwraca na to uwagę H. Muszyński¹⁴, a także w sposób pryncypialny pedagogika społeczna, ze szczególnie silnymi akcentami w teorii wychowania zintegrowanego, przedstawionej przez E. Trempałę¹⁵.

W ujęciu interesującym psychologię i poradnictwo, które koncentrują się na podmiocie, ważne dla koncepcji poradnictwa życia są cechy j a k o ś c i ż y c i a c z ł o w i e k a. T. Tomaszewski w cytowanym artykule podkreśla wagę, jaką pierwotnie przykładano do "przeżycia". U podstaw takiego przekonania leży bezwzględna akceptacja wartości życia. Koncepcja przeżycia /survival/ - jak mierniam - jest jednak z góry obciążona sprzecznością. Skoro "przeżyć", to czy za wszelką cenę, nawet za cenę innego życia? W konsekwencji posiada ona podteksty makiawelistyczne. Należałoby się również zastanowić, czy w przypadkach, gdy wartość

"godności" góruje nad "życiem" można mówić o niespełnieniu warunku "jakości życia".

T. Tomaszewski propozuje, by przyjąć pięć "przejawów życia" za wskaźniki jego jakości: 1/ s u b i e k t y w n e p r s e ż y - c i a /życie pełne wrażeń jest jakościowo lepsze od życia pogrążonego w nudzie/, 2/ ś w i a d o m o ś ć /miarą jakości życia jest zrozumienie/, 3/ a k t y w n o ś ć /większą jakość posiada życie aktywne od pasywnego/, 4/ p r o d u k t y w n o ś ć /miarą jakości życia będą efekty działań ludzkich/, 5/ w s p ó ł - ż y c i e c z ł o w i e k a z i n n y m i l u d ź m i /większą jakość posiada życie człowieka zaangażowanego społecznie od życia samotnika/ ¹⁶.

Ta interesująca ze wszech miar propozycja może być bez sprzeczności dołączona do przyjętej przez nas w punkcie wyjścia definicji człowieka według W. Szewczuka. Każdy z czterech wyróżnionych problemów może być - po dokonaniu pewnych dopracowań teoretycznych - rozpatrywany w kategoriach "jakości życia". Jakość rozwiązywania problemów przez człowieka byłaby miarą jego jakości życia. Każda z pięciu kategorii jakości mogłaby być przedstawiona w macytrycy uwzględniającej cztery problemy życia. Co więcej - dołączenie koncepcji W. Szewczuka do koncepcji T. Tomaszewskiego daje nowe wymiary "jakości życia". Problem "jakości życia", to - jak słusznie pisze B. Suchodolski ¹⁷ - problem również "znaku jakości życia", odpowiedniej jego o r g a n i z a c j i /potraktowanej jako wyższa forma kierunkowości/. Zauważmy, iż rzecz dotyczy c h a r a k t e r u, określanego przez W. Szewczuka jako "ustosunkowanie do siebie i innych ludzi" ze szczególnym podkreśleniem ustosunkowania do pracy /sfera aktywności, produktywności i współżycia z innymi - kategorie jakości życia według T. Tomaszewskiego/. Uważam, że poradnictwo życia nie może pominąć doradztwa w problemach przyporządkowanych marksistowskiej koncepcji charakteru. Ważne to zagadnienie, jak sądzę, wymaga oddzielnego jednak omówienia.

Proponowane ujęcie życia jako struktury doświadczeń sytuacyjnych, uwzględniające syntezę poglądów W. Szewczuka i koncepcji jakości życia w ujęciu T. Tomaszewskiego pozwala nadać poradnictwu życia charakter o g ó l n y i s p e c j a l i s t y c z n y. Na gruncie tej syntezy poradnictwo życia M. Kulczyckiego, mające w zamiarach orientację kliniczną, może być ujęte jako poradnictwo

życia uogólnione, a przedłożona przeze mnie koncepcja poradnictwa życia - postulowana w jego postaci ogólnej, może być rozpatrywana jako wersja specjalistyczna. Każdy problem życia jest elementem struktury życia. W związku z tym istnieje coś w rodzaju "miejsca geometrycznego punktów", które zakreślają okrąg mieszczący w sobie problemy kierunkowe /wartościowanie, ocenianie, postawy/ i problemy interesujące klinicystę. Pojawia się relacja awersu i rewersu. Problem ten niejednokrotnie już dostrzegano, nadając mu zbyt często metafizyczne interpretacje.

Rysują się jednak kwestie sporne. Kategorie jakości życia wymagają sprecyzowania i opracowania systemu oceny. Pojawiają się one w postaci zbliżonej u innych autorów, np. u G.R.Rogersa /"etwartość na doświadczenie", "pełnia życia w każdym momencie", "ufność w siebie"/¹⁸. Większość cech wymienionych przez T. Tomaszewskiego szeregi badaczy помещa w konstrukcje pojęciowym "zdrowej osobowości"¹⁹, co znów koreluje z teorią poradnictwa M. Kulczyckiego. Powstają jednak wątpliwości czy autoreflekcyjność, rozumiana jako "orientację sokratyczną" w wartościowaniu, zaliczyć do oznak życia z jakością, czy też nie. Na gruncie interpretacji T. Tomaszewskiego problem to sporny. Czy rozważanie celów /naczelne zadanie teliatrii/ da się pomieścić w produktywności i ogólniej: czy do niej można zaliczyć "produktowanie" własnej osobowości? Myślę, że kwestie te nie podważają przyjętych założeń. Tym bardziej, że cechy wymienione przez T. Tomaszewskiego dają się zinterpretować w kategoriach bardziej ogólnych, związanych z antropologią filozoficzną. Myślę tutaj o "homo creator" - koncepcji J. Kuczyńskiego, stanowiącej rozwinięcie podstawowych przesłanek antropologii marksistowskiej²⁰. Personifikacją modelu tej antropologii jest człowiek przyszłości: ekspert, filozof, twórca. J. Kuczyński zawarł w niej wszystkie elementy "jakości życia" uwzględnione przez T. Tomaszewskiego. odnosząc je do aksjologicznych tez marksizmu.

W podsumowaniu tego fragmentu rozważań możemy uznać, że proponowane ujęcie życia jako struktury doświadczeń sytuacyjnych, przy założeniu syntezy poglądów na życie W. Szewczuka i poglądów T. Tomaszewskiego na jakość życia, daje dogodny punkt przejścia do założeń antropologicznych i aksjologicznych, które z kolei umożliwiają przyjęcie konkretnych założeń z dziedziny teorii wycho-

wania. Jak pamiętamy, był to postulat teoriopoznawczy i metodologiczny omawianej koncepcji poradnictwa życia.

Przejdźmy obecnie do zapowiadanej analizy relacji życia i światopoglądu.

Wielu autorów stwierdza, że światopogląd jako pojęcie zdecydowanie interdyscyplinarne, przez psychologów musi być badany w sposób odrębny. Na przykład H. Olearnik ze względów empirycznych proponuje sprowadzić badanie światopoglądu do postaw światopoglądowych²¹. Wobec przyjętych w artykule przesłanek jest to podejście niesłuszne /aczkolwiek być może wygodne/, pomijając już wątpliwość, czy teorie postaw są interdyscyplinarne i czy metodologia ich badań jest właściwa.

Dla przyjętej wyżej interdyscyplinarnej koncepcji poradnictwa życia istotne znaczenie ma interdyscyplinarny charakter pojęcia światopoglądu. Nawiasem można przypomnieć, że niezależnie od współcześnie czynionych prób intensywnej, hermetycznej niemalże specjalizacji psychologii - nauka ta ma w rzeczywistości charakter interdyscyplinarny. G.S. Brett przekonująco uzasadnia, że problematyka psychologiczna jest rozwinięciem dociekań "filozofów, medyków i pisarzy etyczno-religijnych"²². Ponadto przyjmuje założenie o "rozkładalności" światopoglądu na sumę postaw tradycyjnego ujęcia strukturalistyczne oraz gmatwamy poglądy dotyczące miejsca struktury "ja" i wartości. W naszych badaniach opowiadamy się raczej za koncepcją M. Rokeacha, przyjętą również przez Cz. Matusiewicza²³, w myśl której funkcjonuje system hierarchiczny: "ja" - wartości - postawy - przekonania.

Opowiadając się za interdyscyplinarnym ujęciem światopoglądu, widzę duże walory w definicji S. Pieńkowskiego: "Światopogląd to dynamiczna struktura świadomości osobniczej i społecznej, która powoduje krystalizowanie się problemowej orientacji o sobie i otaczającej rzeczywistości oraz implikuje styl życia ludzi w ramach określonej hierarchii wartości i kategorii ocen"²⁴.

Podobnie szerokie definicje, podkreślające dynamiczne funkcje światopoglądu znajdziemy u J. Bariona²⁵ i u opierającego się na jego rozwiązaniach Cz. Walesy²⁶. Cenne w ujęciu obydwu autorów jest stwierdzenie, że światopogląd stanowi system przekonań o sensie świata i życia podmiotu. Przekonania te są syntezą uogólnionej wiedzy o rzeczywistości i systemu wartości. Jeśli defi-

niujemy życie jako strukturę doświadczeń sytuacyjnych danych w relacji, której argumentami są świat i podmiot, wówczas światopogląd jest wglądem w te doświadczenia oraz ich wartościującą oceną w odniesieniu do kryteriów /celów/ uznanych za najwyższe. Jest rodzajem wiedzy uogólnionej i wartościowania /Szewczuk/ a także rodzajem sensu. W związku z tym pozostają jego funkcje deskryptywne, aksjologiczne, normatywno-dyrektywne, interpretacyjne i obronne²⁷. Funkcje światopoglądu dają się zatem sprowadzić do jego czynników poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych. Większość autorów podkreśla ścisły związek światopoglądu ze strukturą "ja". Związek ten jest oczywisty, jeśli uświadomimy sobie warstwę aksjologiczną światopoglądu i jego funkcje związane z nadawaniem /lub odmawianiem/ życiu sensu. W przedstawionym ujęciu, bez wdawania się w szczegółowe rozważania nad pojęciem światopoglądu możemy przyjąć, że stanowi on strukturę, będącą świadomościową reprezentacją struktury życia danej w relacji: "podmiot - świat", ukonstytuowaną na podstawie odzwierciedlenia własnej struktury doświadczeń życiowych i przekonań dotyczących tej relacji, przyjętych z innych źródeł.

W świetle przedstawionej wyżej eksplikacji pojęcia "życia", swa "filozofia życia" obejmować będzie przekonania dotyczące świata, problemów życia /Szewczuk/, cech określających "jakość życia" /Tomaszewski/, powstałych na bazie uogólnionej wiedzy o rzeczywistości i systemu wartości /Szewczuk/ - pozostające w ścisłych relacjach ze strukturą "ja". Jest więc uogólnioną, świadomościową, poznawczo-wartościującą reprezentacją życia, powstałą w wyniku doświadczeń własnych i przekazów zewnętrznych, reprezentacją pełniącą funkcje motywacyjne.

Sądzę, że ukazany wyżej związek życia ze światopoglądem pozwala przejść do rozważenia tezy artykułu, mówiącej o orientacji światopoglądowej poradnictwa życia. Zanim przejdziemy do właściwych rozważań należy rozpatrzeć jeszcze jedną z interesujących interpretacji pojęcia światopoglądu. Jej autorem jest J. Bańka. Wychodząc z założenia, że światopogląd jest kompozycją czynników poznawczych /fronicznych/ oraz emocjonalnych /tymicznych/ zastanawia się on nad ich proporcją i rodzajem integracji. W myśl tez eutvfroniki integracja ta winna stanowić d o b r e

/eu/ połączenie branych pod uwagę czynników. Dopiero wówczas światopogląd osiągnie stan optymalny, który - zdaniem J. Bańki - wyraża jego charakter "podcelowy" ²⁹. Oznacza to, że światopogląd jest strukturą, dzięki której formułujemy cele i nadajemy im sens /postulat teliatrii w wersji światopoglądowej/. Jeśli warunek ten jest spełniony, wówczas światopogląd jest p r z y d a t n y. J. Bańka sądzi bowiem, że "światopogląd nie potrafi udowodnić swych tez, ale może dowieść swej większej lub mniejszej celowości", głównie poprzez sgranie działań podcelowych, "które są projekcją struktury światopoglądu w jego składowych - tymicznej i fronicznej" ³⁰. W relacji do tych założeń trzeba przyjąć, że światopogląd zawiera również jako elementy składowe pewne utopie. Spełniają one ważne funkcje, ponieważ są źródłem jego teleologicznego funkcjonowania.

Poglądy J. Bańki są niekiedy krytykowane. Trudno jednak odmówić autorowi słuszności wielu z jego rozwiązań. W dalszych rozważaniach zamierzamy ukazać, że ten rodzaj interpretacji jest przydatny przy omawianiu światopoglądowej orientacji poradnictwa życia.

3. Poradnictwo życia a problemy związane ze światopoglądem

Kolejne badania /1978 - 1979/ dotyczą percepcji zadań poradnictwa życia. W jednej z ankiet zapytywano o to, czy badani widzą potrzebę doradzenia w zakresie światopoglądu. Pytanie obejmowało różne warianty wybranych cech struktury, określonej zwyczajowo jako światopogląd. Obecnie zasygnalizować jedynie można pewien bardzo interesujący aspekt wyników. Okazało się, że 79,7% badanych kobiet /N=2400/, 72,5% badanych mężczyzn /N=1760/ oraz 52,3% młodzieży /N=2150/ uznaje, iż doradzanie w sprawach światopoglądu generalnie jest zbyteczne. Część respondentów spontanicznie wyraziła uwagi, z których wynika, że doradzanie tego typu należałoby uznać za ingerowanie w prywatne przekonania osoby. Odpowiedzi na pytania częstkowe dotyczące podstawowego problemu nie miały już tak zdecydowanie wyraźnego charakteru. Otrzymane rezultaty są trudne do interpretacji. Z pewnością uzewnętrzniają postawę, z której wynika, że znaczna część ludzi, sprawy związane ze światopoglądem interpretuje jako obszar psycholegi-

czny ściśle powiązany z "ja intymnym" /na marginesie mówiąc, w sposób nie budzący dyskusji zostaje potwierdzona teza o podstawowych zależnościach między strukturą "ja" a światopoglądem/. Z drugiej strony, jak sądzę, tego rodzaju interpretacją nie można wszystkich spraw do końca wyjaśnić. Z dalszych danych, którymi dysponujemy wynika, że około 31% z całej badanej populacji, stwierdzających, że są wierzącymi, wyraża gotowość do konsultowania kwestii światopoglądowych z duchownymi. Nie jest to w sumie duży odsetek /w odniesieniu do całej populacji/, lecz wskazuje na to, że część ludzi akceptuje w omawianej problematyce życia doradztwo nieprofesjonalne /religijne/. Jednocześnie tylko 8,4% osób, które nie stwierdziły jawnej deklaracji wyznania światopoglądu religijnego stwierdza gotowość do konsultowania zagadnień światopoglądowych, z innymi osobami, które można potraktować jako "kompetentne i posiadające większą ode mnie /od "ja"/ wiedzę i doświadczenia". Ostatni element wyników badań wzbudza refleksje że w zakresie poradnictwa nie nadążamy za postępującym procesem laicyzacji. Ściślej mówiąc proces laicyzacji, rozumiany jako proces transformujący światopogląd, traktowany jest przez respondentów jako sprawa prywatna, pozostająca na marginesie oficjalnych założeń i środków oddziaływań wychowawczych.

W świetle naszych pryncypiów wychowawczych jest to stan, który wymaga odpowiednich przemyśleń i wniosków.

Na fragment prezentowanych tutaj wyników można spojrzeć jeszcze inaczej. Być może to, co interpretujemy jako niechęć do konsultowania się w sprawach światopoglądu, wynika nie tylko ze swoistej percepcji tego typu poradnictwa, ale w dużym stopniu wyraża poglądy na poradnictwo do tej pory funkcjonujące. Jest całkiem prawdopodobne, że w wyrażeniu "poradnictwo światopoglądowe" badani akcentują nie tyle przymiotnik "światopoglądowe", co termin "poradnictwo". Wypadnie nam stwierdzić, że wobec praktyczno-instrumentalnego nastawienia do poradnictwa badani dysponują takimi schematami myślowymi, z powodu których doradzanie w sprawach światopoglądu jest odrzucane jako innowacja.

Jakkolwiek nie przedstawiałyby się uwarunkowania omawianej percepcji założeń poradnictwa życia i jego podstawowych zadań - doradzanie światopoglądowe jest niezbędne dla właściwego funkcjonowania jednostki i społeczeństwa. Wszelkie dysfunkcje związane

ze świadomościowym odzwierciedleniem życia, jego doświadczeń, prowadzą do powstawania nowych problemów życiowych. Trzeba zauważyć, że wielu badaczy problem ten dostrzegało w sposób wyraźny. Doradzanie zagadnień światopoglądowych znalazło swe miejsce w programie wychowawczo-psychoterapeutycznym A. Adlera³¹, C.G. Junga w związku z wagą jaką przykładają do procesu indywidualizacji³², A. Macdera - na gruncie jego psychoterapii religijnej³³, czy też - w postaci najbardziej pełnej u V. Frankla - w teorii logoterapii³⁴. Konceptje C.G. Junga, a zwłaszcza A. Macdera i V. Frankla pozostają wyraźnie pod wpływem refleksji spirytualistycznej i nie mogą być w zasadniczych kwestiach przeszczone na grunt poradnictwa życia. Jest jednak faktem, że w poradnictwie wychowawczym opartym na koncepcjach marksistowskiej teorii wychowania nie dopracowaliśmy się odpowiedniego do założeń modelu poradnictwa³⁵.

Proponowana koncepcja poradnictwa życia, w oparciu o badania i analizę życia oraz jego świadomościowego odzwierciedlenia /światopogląd/ wypełnia lukę w poradnictwie ale i nadaje mu nową orientację. Nazwaliśmy ją orientacją światopoglądową.

Przyjmując za punkt wyjścia cztery zadania poradnictwa życia wraz z dołączeniem koncepcji T. Tomaszewskiego, dotyczącej jakości życia /co łącznie wyraża również kategorię pojęciową sensu życia/, musimy uznać, że poradnictwo życia preferuje orientację światopoglądową. A ponieważ preferuje ją w układach problemów stricte życiowych, nie jest poradnictwem instrumentalnym, dostarczającym tylko informacji ideologicznych. Ideologia z zakresu antropologii filozoficznej i teorii wychowania zawarta jest bowiem w założeniach tego poradnictwa. Założenia te w poradnictwie życia realizuje się doprowadzając do konfrontacji życia jednostki w jej problemach z ideałem wychowania.

W poradnictwie życia, chyba po raz pierwszy stawiamy tezę, że życie, rozwiązywanie jego problemów na każdym poziomie oraz proporcjonalnie do fazy rozwojowej, musi być konfrontowane ze światopoglądem. Życie, jak już stwierdzono, obejmuje to, co dzieje się w świecie i w podmiocie. Człowiek jest układem, który dane zawarte po obu stronach relacji powinien tak interpretować, by relacja ta stała się równaniem opisującym model życia "z jakością". Problem, pozostając przy tej relacji, dotyczy współcześnie

pejmnowanego zagadnienia komunikacji. Jeśli świat jest źródłem informacji, a przedmiot ich odbiorcą i transformatorem, a także wtórnym generatorem informacji przekazywanych światu, to teoretycznie daje się pomyśleć analiza ilościowa znana w teorii komunikacji pod nazwą input - output /przepływ "wejście" i "wyjście"/³⁶. Analiza ilościowa wskazuje tylko na przekaz informacji. Potrzebna jest również analiza jakościowa tego przekazu. Dla celów poradnictwa życia okaże się celowe opracowanie poszerzonej koncepcji światopoglądu, wyrażonej w języku komunikacji³⁷.

W przedstawionym wyżej rozumieniu poradnictwo życia winno koncentrować się na sposobach komunikowania się człowieka ze światem i jego jakościowych następstwach dla życia podmiotu. W ten sposób poszerzona zostaje kategoria spójności światopoglądu.

Jest oczywiste, że poradnictwo życia zorientowane światopoglądowo musi w sposób szczególny dostrzegać wagę integracji czynnika poznawczo-emocjonalnego w światopoglądzie /teoria światopoglądu eutyfronicznego J. Bańki/. Świat współczesny staje się coraz bardziej światem cywilizacji technicznej o dużej mocy generowania emocji bez dawania większych szans na przemyślenie. Emocje te, jeśli tylko pozostaną poza kontrolą refleksyjną świadomości, mogą doprowadzić do znacznych zaburzeń. Postęp cywilizacji może przynieść regres światopoglądowy, zanik poczucia sensu życia. Działo się tak już dawniej i dzieje się tak zawsze, gdy "świat" nadaje nowe programy, nowe hasła o dużym ładunku emocjonalnym i tak dużej częstotliwości, że brakuje czasu na refleksję. Było tak już w czasach Dantego, kiedy nagle oświecony lud, na ulicach Florencji, wznosił okrzyki: "Morte alla nostra vita! Evviva la nostra morte!"³⁸. Nie znamy jeszcze w pełni przesłanek światopoglądowych ruchu hipisów. Moim zdaniem i tu pojawił się problem zaburzeń w komunikacji między członkami relacji: "świat-człowiek". Ujawniony w tym ruchu pęd do samoniszczenia, zubożenia jakości życia, jest kolejną ilustracją kwestii utraty sensu życia. Sens ten gubi się także wówczas, gdy się chce żyć, lecz według wyobrażeń o ciągle przyrastającym komforcie lub zgodnie z regułą, że żyć warto, by obserwować jak inni żyją. J. Bańka w pracy "Cywilizacja - obawy i nadzieje" 1979 powtarza tę tezę za K.T. Teplitzem.

I tak oto rysuje się pierwsze zadanie poradnictwa życia w zakresie światopoglądowym: doradzanie w sprawach związanych z adekwatnym odzwierciedleniem rzeczywistości danej w doświadczeniach życiowych, ale także doradzanie przeżywania takich doświadczeń, które umożliwią pełniejsze poznanie świata i samego siebie. Analiza celów życiowych w kontekście obrazu świata i obrazu własnego "ja", ukazywanie lub odnajdywanie sensu życia i wyższej jakości to jedno z ważniejszych zadań tego poradnictwa.

Sprawy, o których była wyżej mowa, nie były do tej pory w pełni przedmiotem poradnictwa wychowawczo-zawodowego. Różne aspekty światopoglądu³⁹ nie były także i nie są przedmiotem żadnego poradnictwa. Doradzając zawód zapomnia się często o tym, że praca w zawodzie spełnia funkcje osobowościotwórcze, a więc **ż y c i e t w ó r c z e**. Kategorie tego ce jest ważne, ce powinno być i ce ma sens splatają się tu na zasadzie związku koniecznego. Zazwyczaj zapomina się o tym, że nadrzędną instancją, w której się one realizują jest światopogląd.

Na tle wyróżnionych założeń i zadań poradnictwa życia orientacja światopoglądowa ujawnia się jako generalny postulat tego poradnictwa. Przez podporządkowanie jego założeń w teorii wychowania zostaje zachowany kierunkowy i zintegrowany system oddziaływań. Przypomnijmy, że interpretacja jaką V. Frankl nadał logoterapii, aczkolwiek miała wyraz światopoglądowy, akcentowała tylko warstwę ideologiczną poglądu na świat i to w wersji deistycznej. Ścisłej mówiąc logoterapia jest formą walki z losem, z cierpieniem z niego wynikłym, a właściwie stanowi próbę opracowania metodyki godzenia się z losem. W tej płaszczyźnie myślowej ginie zarysowana wyżej koncepcja homo creator J. Kuczyńskiego.

Wgłębiając się w problematykę badań struktury światopoglądu wyróżnić tu można następujące elementy: 1/ dostarczanie informacji koniecznych do analizy problemów życiowych, 2/ prowadzenie działań związanych z internalizacją wartości, 3/ podejmowanie działalności doradczej związanej z internalizacją pożądanego /w świetle założeń/ wzoru osobowego⁴⁰, 4/ doradzanie zmierzające do uzyskania spójności światopoglądowej oraz 5/ doradzanie zdążające do nadawania światopoglądowi cech światopoglądu dojrzałego⁴¹, ce wiąże się z aspektami charakterologicznymi.

Najogólniej mówiąc, tak rozumiane zadania poradnictwa życia jako doradztwa światopoglądowego obejmują pożądaną sferę osobowości wyznaczone przez dialektycznie potraktowane wartości: prawdy i fałszu /nauka/, skuteczności i nieskuteczności /prakseologia/, piękna i brzydoty /estetyka/ oraz dobra i zła /etyka/ ⁴².

W prezentowanej koncepcji kładziemy szczególny nacisk na należne miejsce wartości estetycznych w doradztwie. Jest to zgodne ze współczesnymi wynikami odpowiednich badań oraz tendencjami pedagogicznymi ⁴³.

4. Uwagi końcowe

W artykule ukazano związki założeń i zadań poradnictwa życia z psychologiczno-pedagogiczną problematyką światopoglądu. Zarysowana koncepcja poradnictwa życia może być generalnie określona jako **ś w i a t o p o g l ą d o w o c e n t r y c z n a**. Zakłada ona, że każdy problem dany jest w splocie doświadczeń sytuacyjnych związanych z miejscem człowieka w świecie. Rozwiązanie zaś problemów nie mieści się wprost w świecie, lecz w strukturze światopoglądu, który zachować powinien swój aktywny i kreatywny charakter.

PRZYPISY

- ¹ H. Kaja: Wprowadzenie w problematykę poradnictwa życiowego, Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy, "Studia Psychologiczne" 1979, nr 1, s. 5-20; A. Klimentowski: Znaczenie psychologicznej analizy systemu wartości dla teorii i praktyki poradnictwa życiowego, "Studia Psychologiczne" Bydgoszcz 1979, nr 1, s. 29-62.
- ² Poradnictwo wychowawczo-zawodowe /stan i potrzeby/, pod red. H. Kaji, Bydgoszcz 1978, WSP; A. Klimentowski: Ocena sytuacji poradnictwa wychowawczo-zawodowego w zakresie założeń teoretycznych, w: Poradnictwo ... pod red. H. Kaji, Bydgoszcz 1978.
- ³ Według rozumienia nawiązującego do W. Sterna, por. O. Czerniawska: Poradnictwo jako wzmacnianie środowiska wychowawczego, Warszawa 1977, s. 42 i nast.
- ⁴ W. Szewczuk: Psychologia, t. 2, Warszawa 1975, s. 268.
- ⁵ Ibidem, s. 261
- ⁶ Termin: "ogólna teoria psychoterapii" budzić może pewne wątpliwości. Raczej, w świetle literatury, byłibyśmy skłonni mówić o "psychoterapiach". Niemniej istnieją próby przedstawienia ogólnej teorii psychoterapii. Jedną z nich jest tzw. t e l i a t r i a, opisana w książce J. Bańki: Humanizacja techniki, Katowice 1976.
- ⁷ R. May: Psychologia i dylemat ludzki, Warszawa 1973.
- ⁸ J. Nuttin: Struktura osobowości, Warszawa 1968.
- ⁹ Na podstawowe znaczenie tego założenia zwraca uwagę we własnej koncepcji poradnictwa życiowego M. Kulczycki: na podstawie referatu "Poradnictwo życiowe" wygłoszonego na Seminarium nt. Rola poradnictwa ..., Wrocław 1979, Uniwersytet im. B. Bieruta i ZW. TWP.
- ¹⁰ L. Von Bertalanffy: Problemus of life, New York, 1960.
- ¹¹ T. Tomaszewski: Rozwój wszechstronny i ukierunkowany, "Psychologia Wychowawcza" 1976, nr 3, ss. 297 - 308.

- 12 Ibidem, s. 303.
- 13 Ibidem, s. 303.
- 14 H. Muszyński: Zarys teorii wychowania, Warszawa 1978, s. 153.
- 15 E. Trempała: Integracja podstawowych środowisk wychowawczych a rezultaty pracy pedagogicznej szkoły, Bydgoszcz 1969, BTN. Prace Kom. N. Hum., Seria A, nr 5.
- 16 T. Tomaszewski, op. cit., s. 304 - 306.
- 17 B. Suchodolski: Kształt życia, Warszawa 1979, s. 5.
- 18 C. R. Rogers: On Becoming a Person, Boston 1961.
- 19 S. M. Jourard: Wybrane definicje zdrowej osobowości, w: Przekom w psychologii, pod red. H. Jankowskiego, Warszawa 1978, s. 341 - 365.
- 20 J. Kuczyński: Homo creator, Warszawa 1979.
- 21 H. Olearnik: Klasyfikacja i pomiar postaw światopoglądowych, w: Prace Psychologiczno-Pedagogiczne, "Zeszyty Naukowe" UJ. Kraków 1977, zeszyt 27, s. 83 - 105.
- 22 G.S. Brett: Historia psychologii, Warszawa 1969, s. 12.
- 23 Cz. Matusiewicz: Psychologia wartości, Warszawa 1975.
- 24 S. Pieńkowski: światopogląd młodzieży szkół średnich, "Wychowanie", 1962, nr 21.
- 25 J. Barion: Ideologie, Wissenschaft, Philosophie, Bonn 1966.
- 26 Cz. Walesa: Światopogląd a motywacja do pracy, w: Człowiek i praca, Warszawa 1979, s. 260 - 304.
- 27 Ibidem, s. 267.
- 28 J. Bańka: Humanizacja techniki, Katowice 1976, por. np. s. 150 i nast.
- 29 Ibidem, s. 151.
- 30 Ibidem, s. 152.
- 31 A. Adler: Der Sinn des Lebens, Göttingen 1957.
- 32 C. G. Jung: Uber Synchronizität, Zurich 1952.

- 33 A. Maeder: Der Heilweg der religiösen Psychotherapie, w: Heilwege der Tiefenpsychotherapie, red. L. Szondi, Bern 1956, s. 135 - 154.
- 34 V. Frankl: Homo patiens, Warszawa 1971 i tegoż autora: Nieświadomy bóg, Warszawa 1978.
- 35 K. Kotłowski rozważa po części te zagadnienia w pracach poświęconych aksjologii wychowania lecz, jak to nieraz podkreślano w recenzjach, mają one charakter wstępnych i po części schematycznych rozwiązań teoretycznych. Por. prace tego autora: Filozofia wartości a zadania pedagogiki, Wrocław 1968; Aksjologiczne podstawy teorii wychowania moralnego, Wrocław 1976.
- 36 A. Pasguali: Mass media a problem równości kultur, "Regiony" 1979, nr 2, s. 139 - 146.
- 37 Wstępne prace nad tym problemem już rozpoczęto.
- 38 B. Urbanowski: Myśl romantyczna, Warszawa 1979, s. 80.
- 39 W. Szewozuk, hasło: "światopogląd", w: Słownik psychologiczny, red. W. Szewozuk, Warszawa 1979, s. 293.
- 40 Aspekty doradzania w zakresie wzorów osobowych interesująco przedstawia Cz. Czapów: Wychowanie resocjalizujące, Warszawa 1978.
- 41 W. Szewozuk, hasło: "światopogląd", w: Słownik psychologiczny, op. cit. s. 293.
- 42 Por. R. Jezierski: Wszechstronny rozwój osobowości jako cel polityki oświatowej, "Psychologia wychowawcza", Nr 3, 1976, s. 309 - 322.
- 43 Nawiązuję tutaj do aktualnie prowadzonego przez H. Muszyńskiego programu badawczego poświęconego roli wychowania estetycznego.

OUTLOOK ON LIFE ORIENTATION OF LIFE GUIDANCE

Summary

The article contains some considerations which point out some important consequences resulting from accepting assumptions and tasks of life guidance. Their analysis leads to the conclusion that the outlook on life orientation is the essence of life guidance. A broad definition of the term "outlook on life" was assumed underlining its scientific character.

Outlook on life orientation of the guidance is discussed in the frames of the concepts of comprehensive development of a man /R. Jezierski/ and "quality of life" /T. Tomaszewski/. Both functions show the creativity of advice which was assumed by life guidance. This points out the educative role of life guidance.

DIE ORIENTIERUNG DER WELTANSCHAUUNG DES LEBENSBERATUNG

Zusammenfassung

Das Artikel erhält die Erwägungen, dessen Schlussfolgerung, die bemerkung auf etliche wesentliche Folgerichtigkeit, die aus der annahme und probleme der Lebensberatung erfolgt, leinen.

Die Analyse dieser Erwägungen stellt den Antrag, dass das wesentliche der Lebensberatung, die Orientierung der Weltanschauung ist.

Es wurde eine breite begriffbestimmung der Weltanschauung, und dessen interdisziplinärische wert angenommen. Die Orientierung der Weltanschauung der Lebensberatungs diskutiert man in rahmen der Konzeption des allseitigen entwicklung des Menschen /R. Jezierski/ und der "Lebensqualität" /T. Tomaszewski/ Beide von diesen funktionen zeigen an, das kreative der beratung, welche die Lebensberatung modellartig annehmen.

Sie verdeutlichen die pädagogische rolle der Lebensberatung.